

GÖRKƏMLİ MUSIQİŞÜNAS-ALIM

Ramiz Zöhrabov - 80

Cəmiyyə HƏSƏNOVA

1/78 2019 MUSIQİ DÜNYASI

Azərbaycanın xalq artisti, sənətşünaslıq doktoru, professor Ramiz Zöhrabovun musiqi mədəniyyətimizdə özünəməxsus layiqli yeri vardır. Bu il Ramiz Zöhrabovun 80 illik yubileyi qeyd olunur və bu şanlı tarixdə görkəmli musiqişünas-alimin xatirəsini anaraq, onun milli musiqişünaslıqdakı əhəmiyyətli rolu haqqında danışmaq istəyirdim.

Ramiz Zöhrabov Azərbaycan musiqi elmində görkəmli muğamşünas alim kimi tanınmışdır və musiqi elminin bir sahəsi olan muğamşünaslığın inkişafında onun mühüm xidmətləri vardır. O, bir alim, pedaqoq, publisist, maarifçi, bəstəkar, musiqi ictimai xadim kimi bütün çoxcəhətli yaradıcı fəaliyyətini əsasən bu sahəyə yönəlmişdir.

R.Zöhrabovun elmi yaradıcılığının əsas istiqamətini Azərbaycan muğamının öyrənilməsi - janr təsnifatı, tarixi və nəzəri təhlili təşkil edir. Onun Azərbaycan musiqi elmində muğam sənəti ilə bağlı hərtərəfli tədqiqatları nəticəsində bu sahə genişlənmiş və inkişaf etmişdir. R.Zöhrabovun kitablarının zəngin məzmunu gözümüz qarşısında muğam dünyası haqqında parlaq təsəvvür yaradan mənbələrdir.

Bilirsiniz ki, muğam qan yaddaşı ilə bizə çatan musiqidir. Muğam hər bir azərbaycanlı üçün dünyagörüşü, dünyaduyumu, ən dərin hisslərinin ifadəsi, zövq mənbəyidir. Musiqiçilər üçün isə muğam bir sənət növü, mənimsəmə və tədqiqat obyektidir, daha geniş mənada, həyat tərzidir deməkdir. Muğam ifaçısı, muğamatçı - muğam sənətilə məşğul olan və onu yaradan şəxslərdirsə, muğamşünas - bu sənətin tədqiqatçısı, elmi-nəzəri fikrin yaradı-

cısıdır. Təbii ki, muğam sənətinin tədqiqatçısı onun dərin bilicisi olmalıdır ki, bunu da biz muğamşünas-alim Ramiz Zöhrabovun simasında görürük.

R.Zöhrabovun elmi əsərlərinin siyahısına nəzər salsaq görərik ki, onların əksəriyyəti muğam sənətinin, muğamın janrlarının öyrənilməsinə həsr olunmuşdur: "Azərbaycan təsnifləri" (rus dilində, Moskva, 1983), "Azərbaycan zərbi muğamları" (Bakı, 1986), "Muğam" (Bakı, 1991), "Azərbaycan təsnifləri" (fars dilində, Təbriz, 1991), "Azərbaycan muğamının nəzəri problemləri" (rus dilində, Bakı, 1992), "Azərbaycan şifahi ənənəli professional musiqisi" (dərs vəsaiti, Bakı, 1996), "Azərbaycan modal musiqisi" (fars dilində, Tehran, 1999), "Çahargah" muğam dəstgahının nəzəri əsasları" (Bakı, 2000), "Rast" muğam dəstgahının nəzəri əsasları" (Bakı, 2002), "Zərbi muğamlar" (Bakı, 2004), "Azərbaycan rəngləri" (Bakı, 2006) və "Şifahi ənənəli Azərbaycan professional musiqisi: muğam dəstgahları və zərbi muğamlar" (rus dilində, Bakı, 2009), "Azərbaycan muğamları" (Bakı, 2013).

R.Zöhrabovun tədqiqatlarında muğamın bütün janrları - dəstgahlar, zərbi-muğamlar, təsniflər və rənglər əhatə olunmuş, onların tarixi-nəzəri əsasları öyrənilmişdir.

Məlum həqiqətdir ki, muğamın uzun əsrlər boyu yaşamasının sirri məhz onun yaddaşlarda qorunan ənənələrinin ifaçıdan-ifaçıya ötürülərək, hər dəfə yeni sima, yeni nəfəs kəsb etməsindədir. Lakin etiraf etməliyəm ki, muğam ifaçılığı və tədrisi şifahi əsaslara söykənsə də, muğam janrlarının elmi-nəzəri tədqiqatı not yazısı olmadan mümkün deyil. Məhz bu səbəbdən, dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin açdığı yol - Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarının və muğam sisteminin öyrənilməsinin ilkin şərti özündə şifahi ənənəli musiqi nümunələrinin nota alınmasını ehtiva edir. Uzun illərdir ki, ənənəvi musiqi nümunələrinin notlaşdırılması Azərbaycan bəstəkarları və musiqişünasları tərəfindən həyata keçirilərək, elmi tədqiqatların əsasını təşkil edir. Belə tədqiqatlar sırasında R.Zöhrabovun əsərləri xüsusi qeyd olunmalıdır.

Bunun əsasında alim sonrakı illərdə musiqi elminizi "Çahargah" muğam dəstgahının nəzəri əsasları", "Rast" muğam dəstgahının nəzəri əsasları kimi əsərlərlə zənginləşdirmişdir.

R.Zöhrabovun "Muğam" əsərini isə, sözün əsl mənasında, ensiklopedik nəşr adlandırmıyaq olar. Bu kitabın hər səhifəsi, hər bir sətiri böyük bir muğam dünyasını gözümüz qarşısında canlandırır, muğam aləminin qapılarını bizə açır.

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin, şifahi ənənəli musiqinin problemləri öz əksini tapırsa, sonradan hər bir sahənin tədqiqatçıları ilə bağlı istiqamətlər meydana gəlir və hər bir janr nümunələrinin xüsusi olaraq notlaşdırılması və öyrənilməsi reallaşır.

Bu baxımdan, R.Zöhrabovun ilk dəfə olaraq, görkəmli xanəndələrin ifasından R.Zöhrabovun 9 zərbi yazması və onun əsasında təsniflərin janr xüsusiyyətlərinin və musiqi dilinin təhlilini aparması "Azərbaycan təsnifləri" kitabında öz əksini tapmışdır. Bu kitab 1983-cü ildə Moskvada çap olunmuşdur ki, bu da həmin dövrdə musiqişünaslığımızın böyük nailiyyəti idi. O cümlədən, R.Zöhrabovun 9 zərbi muğam xanəndə və sazəndə ansamblının ifasından partitura şəklində nota yazaraq, onların nəzəri əsaslarını öyrənməsi diqqətəlayiqdir. "Zərbi muğamlar" kitabı müxtəlif illərdə bir neçə dəfə çap olunub, Azərbaycan musiqi irsindəki bütün zərbi muğamların not yazılarını və hər bir zərbi muğamın tarixi və nəzəri araşdırılmasına həsr olunmuş çəçəkləri özündə cəmləşdirir.

R.Zöhrabovun ən böyük tədqiqat əsərinin - "Azərbaycan muğamının nəzəri problemləri" əsərinin əsasını təşkil edən muğam dəstgahlarının təhlili isə bəstəkar Nəriman Məmmədovun Rast və Çahargah muğam dəstgahlarının vokal-instrumental şəklində həyata keçirdiyi not yazıları əsasında aparılmışdır.

Burada həşiyə çıxaraq, bir vacib cəhət də diqqətinizə çatdırmalıyam ki, bu da muğamların notlaşdırılmasının zəruriliyi ilə bağlıdır. Nəzərə almalyıq ki, muğam yaddaşlarda yaşayan sənət növüdür və hər bir sənətkarın hafizəsindəki muğamların səs yazısına və not yazısına köçürülməsi mütləqdir, bunu etmədikcə biz milli sənətlərimizi itiririk. Əksinə bu işi sistemli şəkildə həyata keçirərsək, gələcək tədqiqatlar üçün də yol açılar. Bu da təbii ki, bir-iki nəfər fədakar alimin işi deyil, bu istiqamətdə xüsusi proqram işlənilib hazırlanmalıdır.

R.Zöhrabovun muğam dəstgahlarla bağlı nəzəri tədqiqatları böyük elmi dəyərə malikdir. Muğam dəstgahının nəzəri problemlərinin hərtərəfli araşdırılmasına həsr olunmuş "Azərbaycan muğamının nəzəri problemləri" kitabını alimin bu sahədəki elmi-nəzəri tədqiqatlarının məcmusu və nəticəsi kimi qiymətləndirmək olar. Bu tədqiqat ilə Ramiz müəllim muğamların nəzəri təhlilinin metodologiyasını göstərmişdir. Müəllif muğam dəstgahında meqam əsası, melodika, çoxsəslilik, ritmika, forma quruluşu məsələlərinin araşdırılmasına xüsusi diqqət yetirmiş, muğamda musiqi tematizminin və melodika formalarının tədqiqatını ilk dəfə həyata keçirmişdir.

Bunun əsasında alim sonrakı illərdə musiqi elminizi "Çahargah" muğam dəstgahının nəzəri əsasları", "Rast" muğam dəstgahının nəzəri əsasları kimi əsərlərlə zənginləşdirmişdir.

R.Zöhrabovun "Muğam" əsərini isə, sözün əsl mənasında, ensiklopedik nəşr adlandırmıyaq olar. Bu kitabın hər səhifəsi, hər bir sətiri böyük bir muğam dünyasını gözümüz qarşısında canlandırır, muğam aləminin qapılarını bizə açır.

"Muğam" kitabı tələbələr üçün dərslik kimi istifadə olunur. Ümumiyyətlə, Ramiz müəllimin monoqrafiaları gənc musiqişünaslar nəslinə şifahi ənənəli professional musiqi haqqında dərin nəzəri biliklər aşılamaqla yanaşı, bu sahədə tədqiqat aparın musiqişünaslarımız üçün də gözəl nümunə, gələcəkdə yaranacaq tarixi-nəzəri işlər üçün zəmindir.

Ramiz müəllimin musiqişünas-alim kimi belə bir xüsusiyyəti də vardı ki, o, əvvəlki tədqiqatlarına qayıdaraq, onları yeniləməyə bir ehtiyac duyurdu. Bu baxımdan onun daha iki böyük əsərini qeyd etmək lazımdır. Onlardan biri "Şifahi ənənəli Azərbaycan professional musiqisi: muğam dəstgahları və zərbi muğamlar" (Bakı, 2009, rus dilində), ikincisi isə "Azərbaycan Muğamları" nəşridir. Bu da ondan irəli gəlirdi ki, muğam sənətinə daim yeni adlar, yeni ifaçılıq versiyaları gəlir, yeni tədqiqat əsərləri yaranır, beynəlxalq əhəmiyyətli hadisələr baş verirdi ki, bütün bunların nəzərdən keçirilməsi, dəyərləndirilməsi, oxucuların diqqətinə çatdırılması zəruryyəti meydana çıxırdı. Məhz bu səbəbdən də R.Zöhrabov öz əsərlərinə yenidən qayıdaraq, onu yeni informasiya ilə zənginləşdirmək ehtiyacı duymuş və bunu həyata keçirmişdir.

R.Zöhrabovun elmi əsərlərini fərqləndirən iki səciyyəvi cəhət qeyd etmək istəyirdim; bunlardan birincisi, onların əhatəliliyi, informasiya tutumu, ikincisi isə oxunaqlı dildə yazılmasıdır. Ən çətin elmi istilahi belə Ramiz müəllim ele təmkinlə, səlis, sadə və anlaşılıqlı dildə izah edir ki, haqqında sözü gedən məsələ oxucuya ən incə mətləblərinə qədər aydın olur və elə bir hissə yaranır ki, sanki bu məsələlərdən çoxdan xəbərdarsan. Hər bir yeni tədqiqatı ilə R.Zöhrabov muğam sənətinin problemlərini daha geniş dairədə əhatə etməyə çalışır. Muğam dəstgah, zərbi muğam və təsniflərdən sonra onun "Azərbaycan rəngləri" tədqiqatı ilə muğamın bütün janrlarının nəzəri əsaslarının tam mənzərəsi üzə çıxmışdır.

Ramiz Zöhrabovun alim kimi səciyyəvəndirən önəmli cəhətlərdən biri də onun hər zaman televiziya ekranlarında, konsert səhnələrində maraqlı çıxışları, mühazirələri ilə bağlıdır. Xüsusilə "Muğam sənəti haqqında", "Rast", "Şur", "Çahargah", "Bayatı-Şiraz" muğam dəstgahlarına həsr edilmiş vənilişlər tamaşaçı yaddaşında həkk olunmuşdur. Onu da deyim ki, indi həmin mühazirələr internet saytlarına, muğam ensiklopediyası nəşrinə daxil edilərək, yene də muğam sənətinin sirlərini sadə və anlaşılıqlı tərdə tamaşaçıya çatdıraraq, xalqın musiqi maarifləndirilməsinə xidmət edir.

Bu baxımdan Heydər Əliyev Fondu tərəfindən keçirilən televiziya muğam müsabiqələrində Ramiz Zöhrabov və respublikanın adı-sanlı muğam ifaçıları, nüfuzlu muğam biliciləri münisiflər heyətində təmsil olunmuşdular. Ramiz müəllim öz obyektiv mövqeyini nümayiş etdirməklə yanaşı, həm də muğam sənətilə bağlı zəngin biliklərini də gənc muğam ifaçıları ilə, muğamsevər tamaşaçılarla bölüşürdü ki, bu da həqiqətən, ustad dərslərinə bərabər idi.

MUSIQİ DÜNYASI 1/78 2019

XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycan dövlətinin muğam sənətinə diqqət və qayğısı, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, YUNESKO-nun və ISESKO-nun Xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə həyata keçirilən muğam sənətinin inkişafı və təbliği ilə bağlı irihəcmli layihələr sayəsində Azərbaycan muğamı öz intibah dövrünü, dirçəliş dövrünü yaşamağa başladı. Bu layihələrin həyata keçirilməsinə görkəmli sənətkarların, yüksək səviyyəli mütəxəssislərin cəlb olunması da onların uğurunun rəhni oldu.

Təsadüfi deyildi ki, layihələrdə biz Ramiz Zöhrabovu, necə deyərler, daim hadisələrin mərkəzində - Beynəlxalq Muğam Festivalı çərçivə-sində keçirilən elmi simpoziumda, muğam müsabiqə-sində və digər tədbirlərdə gördük və eşidirdik.

Bütün bunlar R.Zöhrabovun Azərbaycan muğamşünaslığının inkişafı naminə bir alim və musiqi xadimi kimi xidmətlərinin bariz göstəriciləridir.

R.Zöhrabov uzun illər boyu Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında "Azərbaycan xalq musiqisinin tarixi və nəzəriyyəsi" kafedrasına rəhbərlik etmişdir. Bu kafedrada milli musiqi elmimizin sütunları olan Məmmədsaleh İsmayilov, Bayram Hüseynli, Səadət Abdullayeva, Ramiz Zöhrabov çiyin-çiyinə çalışmışlar. Ramiz müəllim öz pedaqoji fəaliyyətini də muğamşünaslıqla əlaqələndirərək, bu sahədə mütəxəssislər yetişdirilməsinə çox fikir vermişdir. O, öz elmi fikirlərini tələbələrinə aşılaraq, öz ardıcılığını yetişdirmişdir.

Elmi yaradıcılığı ilə Azərbaycan muğamşünaslığının üfqlərini genişləndirmiş alim, maarifpərvər ziyalı, pedaqoq, musiqi xadimi Ramiz müəllimin böyük yaradıcılıq nailiyyətləri bu gün də yaşayır, öyrənilir, davam etdirilir.